

bok recensioner

Om forskningens användning

KJELL NILSSON

Policy, Interest and Power

Socialhögskolan, Lund. 1992:1 (akad avh).

Sedan 1960-talet har frågan om implementering av vunnit kunskap inom socialvetenskapen tilldragit sig ett allt större intresse. Ett av skälen har varit kraven på utvärdering av olika sociala reformer. Att socialvetenskapen allt mer dragits in i hur beslut kring olika reformer fattas och att vunnit kunskap kommit att användas för att bedriva policyfrågor har också bidragit till ett vetenskapliggörande av detta ämne. I USA har detta lett fram till ett helt nytt forskningsfält: forskning om forskningsanvändning.

Det är mot denna bakgrund man bör läsa Kjell Nilssons avhandling "Policy, Interest and Power". Avhandlingen behandlar frågor om strategier för användning av forskningsresultat, hur kunskaper används och tas tillvara inom områden som varit föremål för olika former av forskning. Nilsson har undersökt kunskapsanvändningen inom fyra fält; socialt arbete, byggnadsverksamhet, arbetslivsforskning och facklig verksamhet. Mina kommentarer här gäller främst de delar som behandlar den kommunala sociala verksamheten.

Som grund för denna del av studien ligger intervjuer med politiker, chefs-

tjänstemän, mellanchefer och handläggare i 15 kommuner av olika storlek och befolkningstäthet. Sammantaget har 77 personer intervjuats. Dessutom har 9 forskare med anknytning till forskningsfältet intervjuats. Det är framför allt tre frågeställningar som varit utgångspunkt för intervjuerna:

1. Hur mycket och hur ofta används forskningsrapporter?
2. Vilken funktion har forskningen för användaren?
3. Vilken teoretisk modell av användningsprocessen är den mest/minst brukade, vilken bild av användningen är den bästa?

Avhandlingen är en s k sammanläggningsavhandling – den består av 7 uppsatser, några benämnda "paper". 3 av uppsatserna har författats av Kjell Nilsson ensam. För 3 av uppsatserna står Kjell Nilsson tillsammans med Sune Sunesson som författare och en uppsats har skrivits av Kjell Nilsson, Sune Sunesson, Birgitta Eriksson och Britt-Marie Johansson. Det förefaller mig något märkligt att en sådan "samproduktion", utan en enklare och tydligare beskrivning av ansvarsfördelning, kan leda fram till en avhandling. De svårigheter och svagheter som ligger i ett sådant avhandlingsarbete borde ha utvecklats och fått en teoretisk belysning.

I en sammanläggningsavhandling blir det också mycket av upprepningar som stör helhetsintrycket. De olika uppsatserna, som har skrivits under en relativt lång tidsrymd, tvingar till upprepningar av kvantitativa fakta om undersökningar, teoretiska resonemang och slutsatser.

En annan kritik man kan rikta mot framställningen gäller bristen på underlag som presenteras för läsaren. Hur de statistiska beräkningarna gjorts har ej redovisats. Detta gör att uppställda tabeller delvis "hänger i luften". Även om avhandlingen bedömer den kvalitativa analysen som viktigast borde det statistiska underlaget kanske ha redovisats tydligare. Vissa påståenden är inte heller styrkta genom referenser eller genom direkta erfarenheter från den undersökning som

gjorts. På sidan 18 i uppsats 6 anges till exempel att "Socialvetenskaplig forskning på det sociala fältet har utvecklats i nära kontakt med praktiken för socialt arbete". Underlaget för detta påstående kan jag inte finna i avhandlingen.

I avhandlingen utgår författaren från fem olika typer av användnings-sätt av kunskap hämtade från Carol Weiss:

1. Instrumentell användning. Kunskap använd till problemlösning.
2. Politisk/konfliktlösning. Kunskap använd som argument eller vapen i en mer eller mindre tydlig politisk konflikt.
3. Illuminering ("Ge ljus åt"). Kunskap som ger begreppsmässig orientering eller som ändrar tankemönster.
4. Ömsesidig påverkan, interaktion. Kunskap som samspelar med andra former för att bygga upp kunskap som en bakgrund till policyformuleringar.
5. Taktisk användning. Kunskap som blir en del av "undvik, gör senare"-taktik.

Inom socialtjänstsektorn användes kunskap/undersökningar till 20 % rent instrumentellt, 25 % som konfliktlösningar, 40 % för att ge en illumineringseffekt och 10 % för taktiskt bruk.

För kunskapsspridning och kunskapsanvändning är det intressant att studera varifrån forskningsinsatserna initieras. De insatser som har sitt ursprung i den egna kommunen används i större utsträckning på ett instrumentellt sätt, medan forskning som har initierats i den "akademiska världen" i större utsträckning används till illuminering av verksamhetsfrågor.

En inspirationskälla för Kjell Nilsson har varit Helga Novotnys diskussion kring kunskapsanvändningens kontext, dvs att den organisationsform i vilken kunskapen skall användas är avgörande för hur och i vilken grad kunskapen används. Graden av centralisering eller decentralisering i en organisation betyder härvidlag mycket. I avhandlingen beskrivs hur den strategi som används är nära kopplad till graden av institutionalisering.

Det har många gånger antagits att det är forskarnas språk, forskningens formalisering, överdrivna teoretisering eller dess bristande relevans som varit ett hinder för att sprida vunnit kunskap bland praktiker. Något stöd för en sådan uppfattning går ej att få i denna avhandling. Inte heller kan man få stöd för uppfattningen att det finns ett oöverstigligt gap mellan de två kulturerna som forskning och verklighet utgör. Spridning av kunskap sker på många sätt. Sammanfattningar av rapporter och artiklar som publicerats läses gärna. Många får information kring forskningsresultat vid konferenser, kurser och genom personliga kontakter med forskare. Kunskaper som vunnits på detta sätt får sedan en informell spridning inom socialtjänstsektorn.

Om man vill nå ut med vunnit resultat är det viktigt att olika spridningsvägar används och att forskarna vågar möta olika grupper i skiftande sammanhang för att bli aktiva i kunskaps-spridandet.

Birger Stark

Att organisera rehabiliteringsarbete

INGER STANFORS

Yrkesinriktad rehabilitering – Handledning för chefer och arbetsledare

Lund: *Studentlitteratur*, 1992, 59 sidor.

Under de senaste åren har ett allt större intresse märkts för frågor om rehabilitering i arbetslivet, bl a i form av flertalet publikationer i ämnet. Nya lagar och lagändringar har också trätt i kraft för en tid sedan. Bland de viktigare förändringarna är att arbetsgivaren nu på ett mera omfattande sätt än tidigare har ansvar för rehabilitering av sina anställda.

Personalkonsulenten Inger Stanfors' bok om yrkesinriktad rehabilite-

ring har arbetsledare på olika nivåer som målgrupp. Författaren anger i förordet att syftet är att förmedla kunskap om hur rehabiliteringsarbetet kan organiseras och genomföras vad gäller metoder, resurser och samarbete.

Första delen av boken innehåller utdrag från lagtexter som rör rehabiliterings- och anpassningsarbete. Sedan beskrivs planering för arbetsanpassning och olika faser i rehabiliteringsprocessen. I samband med detta betonas vikten av organisatoriska aspekter, bl a arbetsgivarens rutiner för uppföljning av sjukfrånvaro och registrering av arbetsskadefrekvenser. Vidare betonas också vikten av att tidigt uppmärksamma signaler om att allt inte står rätt till hos individen eller gruppen t ex upprepade korttids sjukdom eller samarbetsproblem. Förslag ges på sätt att utreda problem, åtgärda dem och följa upp eventuella insatser. I samband med förslagen på åtgärder påpekas betydelsen av att arbetsledaren hjälper den anställda att behålla sin identitet i yrkeslivet trots sjuk-skrivning. Ett kapitel ägnas åt samverkan mellan arbetsgivaren och de olika instanserna i rehabilitering – försäkringskassa, företagshälsovården, sjukvården m fl. I slutet av boken finns en fallbeskrivning och exempel på rehabiliteringsinsatser.

Kan då boken fungera som en handledning för chefer och arbetsledare när det gäller att ge kunskap inför rehabilitering i arbetslivet? Både ja och nej.

De viktigaste komponenterna i samband med rehabilitering i arbetslivet finns med när det gäller *vad* som skall och kan göras. Grunderna beskrivs sammanfattande med stöd i lagtexter och betydelsen av att tillämpa systematiska metoder för utredning, åtgärd och uppföljning framgår med önskvärd tydlighet. Den ännu oinvidgade arbetsledaren får därmed en begriplig första överblick över området. Det är också troligt att boken kan användas som checklista för arbetsgivaren vid en inventering av den egna organisationens rutiner inför rehabiliteringsinsatser, med avseende på samarbetspartners.

För att en handledning skall fungera krävs att den både påpekar vissa förhållanden och sedan leder rätt när det gäller *hur* åtgärder konkret kan vidtas. Vägledning i det senare saknas vilket gör att bokens användbarhet minskar. Exempelvis så påpekas betydelsen av att arbetsledaren uppmärksammar och ingriper vid tidiga signaler på ohälsa, utan att detaljerade upplysningar om hur arbetsledaren bör handla för att nå önskat resultat finns med. Den typen av brister skulle kanske kunnat kompenseras genom att ge hänvisningar till annan relevant litteratur eller kursutbud. Sådana hänvisningar förekommer dock sparsamt.

Sammantaget kan sägas att Stanfors' bok ger en hygglig översikt över området och innehåller en del goda råd. Men det är troligen inte tillräckligt för att vara en handledning intressant för arbetsledare ställda inför rehabiliteringsuppgifter, till det hade behövts konkreta beskrivningar över möjliga tillvägagångssätt.

Kenneth Nilsson

Omvårdnadsdiagnostik

LISELOTTE ROOK (RED)

Omvårdnadsdiagnostik och dokumentation – olika perspektiv

Studentlitteratur 1992, 158 sidor.

Under det senaste decenniet har ett intensivt arbete pågått för att utveckla kunskap inom omvårdnad. Denna bok innehåller exempel på denna strävan. Verksamma sjuksköterskor, vårdlärare och forskare belyser allsidigt och djupgående i olika kapitel aspekter av arbetet med omvårdnadsdiagnostik och dokumentation.

En av författarna beskriver några huvuddrag internationellt och nationellt. Här berörs arbetet med utvecklandet av en taxonomi för omvård-

nadsdiagnostik. Doris Carnevali beskriver själv sitt diagnostiska resonemang kring hur kategorierna funktionellt hälsostatus och individens dagliga liv påverkar varandra, en modell som fått genomslagskraft i Sverige. I ett annat kapitel förs ett resonemang om vad som kan påverka omvårdnadsdiagnosen sett ur både patientens och sjuksköterskans perspektiv. Vidare behandlas förändringsarbete, dels omvårdnadsdokumentation vid en geriatrisk klinik dels omvårdnadsdiagnostik vid en psykiatrisk. Konkret visas också på ett diagnostiskt resonemang fört i samband med diabetes.

Boken innehåller dessutom utvecklingen av en modell för dokumentation av omvårdnad. Delar av ett projekt redovisas, vars syfte var att utveckla kriterier för omvårdnadsinformation i patientjournalen samt att formulera riktlinjer för användning av dessa. Utgångspunkten var att finna gemensamma nyckelord eller sökord att användas vid dokumentation av omvårdnad i patientens journal.

Perspektiv både från erfarenhet och forskning förenas på ett lättillgängligt sätt. För ytterligare studier finns förslag på annan relevant litteratur samt referenslistor efter varje kapitel.

Boken kan med fördel användas för utbildning av sjuksköterskor på olika nivåer, men även för fortbildning av annan vårdpersonal.

IngaLill Källström Karlsson

Filosofisk analys av ett modeord

LENNART NORDENFELT

Livskvalitet och hälsa. Teori och kritik

Almkvist och Wiksell 1991.

Vi möter begreppet livskvalitet i många sammanhang. Det har blivit ett modeord inte bara inom sjukvården. När det numera dyker upp i läkeme-

delsreklam känner åtminstone jag en misstänksamhet mot innehållet i det använda begreppet. Det var därför med stort intresse jag började läsa Lennart Nordenfelts lilla bok om "Livskvalitet och hälsa, teori och kritik".

Författaren är filosof vid Tema Hälso- och sjukvården i samhället i Linköping. Han har tidigare intresserat sig för bl a begreppet hälsa. Nordenfelt väljer två historiska utgångspunkter. Den ena är Aristoteles begrepp eudamonia där lyckan ses som en form av aktivt liv. Den andra är utilitaristerna, främst Bentham men även Mill. För dessa är nyttoprincipen etiskt vägledande.

I sin analys av lyckobegreppet ansluter författaren till utilitaristerna. Den metod Nordenfelt använder är logisk analys av språkliga begrepp. Arbetsredskapen är även intuition, sunt förnuft och en form av språklig utforskande empiri.

Författaren arbetar sig fram till sina egna preciseringar och definitioner av begreppen. För den som är ovan vid filosofiskt språkbruk är de kanske inte så meningsfulla. Så här lyder t ex ett försök att precisera en definition av hälsobegreppet:

Hälsa: P har full hälsa, om och endast om P har förmåga att, givet standardomständigheter, förverkliga alla sina vitala mål.

Vitalt mål klagas om: x är ett vitalt mål för P, om och endast om x är ett tillstånd som är nödvändigt för P's minimala lycka.

Under resans gång görs dock många intressanta iakttagelser och klagande distinktioner om begreppens syftningar och innehåll. Det gäller vanliga begrepp som lycka, hälsa, ohälsa, subjektiv hälsa, behov, lust, livskvalitet.

Här finns mycket matnyttigt att tänka på för den som arbetar inom allmänmedicinens spänningsfält. Kanske mera än tidigare utredningar om sjukdomsbegreppet.

Hur användbara är då Nordenfelts definitioner och teorier?

Han prövar sina teorier för att ana-

lysera och kritisera några olika instrument som använts i forskningssammanhang för att operationalisera begreppet livskvalitet.

Nottingham Health Profile (NHP), har använts mycket inom medicinsk forskning. Det består av ett ganska omfattande frågeformulär. Empiriska studier har bl a visat att resultaten signifikant varierat mellan de tillfrågades socioekonomiska status och bostadsförhållanden. Nordenfelts slutsats blir att NHP i flera avseenden refererar till negativa tillstånd som inte behöver vara vad han menar med hälsorelaterade.

The Sickness Impact Profile (SIP), en amerikansk rival till NHP, berörs mera kortfattat.

Kajandiinstrumentet (KI), är ett instrument konstruerat av den svenska psykologen Madis Kajandi. Det har som syfte att mäta livskvalitet och är inspirerat av norskan Siri Naess' utredning av begreppet. Enligt Naess' teori har en människas livskvalitet fyra komponenter: aktivitet, goda mänskliga relationer, självtillit och en basal sinnesstämning av lycka. Jag känner själv igen tankegången från en enkät vi nu har besvarat till en psykologkonsult som ska utreda vår arbetsplats. Nordenfelt förefaller uppskatta KI men kritiserar inslag av eudamonia (Aristoteles) och framförallt ett normerande, paternalistiskt drag hos instrumentet.

Hälsoekonomin får däremot en förvånansvärt positiv presentation. Yorkskolans modell för att beräkna qalys (kvalitetsjusterade levnadsår) analyseras med stor respekt för dess främste företrädare Alan Williams. Jag har själv haft möjlighet att lyssna till Williams och ställa frågor om hans teorier. Det är lätt att imponeras av ambitionen och den strikta "vetenskapligheten" i projektet. Nordenfelt varnar dock för att använda qaly-metoden i det reella kliniska arbetet med individuella patienter. Någon hållbar logisk motivering för varningen ges dock inte. Varför gäller principerna i det allmänna men inte i det enskilda?

Min främsta invändning mot boken

är att författarens kritik är intern. Han har arbetat nära och tillhör en grupp som arbetar med hälsobegreppet och försöker mäta det. Sådan närhet har en tendens att mildra formuleringar. Jag saknar ett ideologiskt perspektiv, dvs hur begreppet används idag i manipulerande syfte. Mera idéhistoriska exempel hade kanske klargjort resonemangen. Varför hålls livskvalitet så högt idag? Hur används begreppet av politiker och makthavare? Vilken ideologisk funktion har det? Sådan kritik är kanske orättvis då det inte varit författarens ambition att beskriva detta.

Jag är också tveksam till utilitaristerna. De förutsätter att människan är en rationell varelse. Min egen praktiska kliniska erfarenhet talar starkt emot ett sådant antagande.

Nordenfels teori betonar dock individens egen definition av begrepp som livskvalitet och hälsa. Det ser jag som den viktigaste poängen med avhandlingen.

Peter Olsson

Rörelsehinder och sexualiteten

RENÉE HÖGLIN OCH ULLA LEMBERG

Har jag chans på dig?

RFSU:s specialförlag *Sesam* (Sexualitet, Samlevnad, Samhälle). Borås 1992, 106 sidor.

Renée Höglin har tillsammans med fotografen Ulla Lemberg åstadkommit en djupt engagerande, tankeväckande och informativ skrift. Boken är en sammanställning av intervjuer med ungdomar och unga vuxna, i åldern 16–31 år, med skiftande rörelsehinder. Alla har det gemensamt att de sitter i rullstol och har haft sina handikapp från födseln. Dessa unga människor representerar den första generationen funktionshindrade som vuxit upp i fa-

miljen, utanför institutionerna. Författaren understryker även det faktum att Sverige i detta hänseende är unikt.

Intervjuerna fokuserar frågor som rör erfarenheter och tankar kring uppväxten, handikappet, kärleken sexualiteten och framtiden. Gemensamt för samtliga personer är det mod, den uppriktighet samt det känslomässiga djup med vilket de berättar om sina liv. Varje intervjuavsnitt omgärdas med en uttrycksfull porträttbild. Fotografen och författaren bidrar på detta sätt gemensamt till att en individ framträder inför läsaren.

Uppväxten har för många av de intervjuade inneburit en kamp för fortsatt frigörelse, från fördomar och delvis överbeskyddande vuxna – en kamp för att komma ifrån känslan av att vara mindre värd, att forma sin identitet och sitt eget liv på egna villkor. Vidare att bli betraktad som en person med grundläggande mänskliga behov av ömhet, närhet, kärlek, sexualitet och integritet.

I samband med skolstarten inträffar den period av livet då relationerna utanför familjen blir allt viktigare för den fortsatta personliga utvecklingen. Av de intervjuade har majoriteten gått i vanliga skolor där de som enda person med funktionshinder varit integrerade i "vanliga" klasser. Oftast har detta fungerat någorlunda bra och de har blivit accepterade av klasskamraterna, men i samband med pubertetens inträde börjar ofta problem med utanförskap. Tidigare skolkamrater drar sig undan, fokusering och funderingar kring den egna kroppen gör sig gällande och den sexuella laddningen mellan könen är påtaglig: "Att vara bredvid som åskådare gör ont i själen och förstör självkänslan för många år framöver", skriver Renée Höglin.

Flera av de intervjuade uppger hur viktigt det har varit att även få utbyta erfarenheter och känna gemenskap med andra funktionshindrade ungdomar. Detta har ofta skett genom kontakt med intresseföreningar eller genom byte av skola (vanlig skola med praktiska möjligheter att ta emot rörelsehindrade barn och dit många barn

med rörelsehinder sökt sig). Detta innebär dock *inte* en önskan om att återigen förvisas till institutioner, utan man pekar tvärtom på behovet av ökande satsningar för att förändra attityder, öka medvetenheten och väcka känslor av solidaritet hos vuxna och barn.

Intervjuerna varvas med faktaavsnitt som bl a berör sexuella funktioner, graviditet och förlossning i samband med funktionshinder. Vidare citeras ur rapporten "Att se sexualiteten" av Bo Lewin och Gisela Helmius, sociologiska institutionen, Uppsala universitet. "Inte för någon grupp handikappade är problemet i första hand medicinskt/fysiologiskt, utan närmast en fråga om förhållningssätt som skapats under den skadades samspel med det omgivande samhället och dess sexuella värderingar", skriver Lewin och Helmius i ett citat som uttrycker något av bokens andemening och själva kärna.

Carina Gustafsson

Joachim Israel och Martin Buber

JOACHIM ISRAEL

Martin Buber – Dialogfilosof och sionist

Stockholm: *Studentlitteratur* 1992, 204 sidor.

Martin Buber föddes i Wien 1878 och dog i Jerusalem 1965. Han karaktäriseras vanligen, och inte helt missvisande, som en religiös existentialist. Men Buber är så mycket mer. Hans tankar återfinns långt utanför teologins område, bl a inom psykiatri, pedagogiken och samhällsvetenskaperna.

Den kanske mest kända av Bubers idéer, en idé som tycks återfinnas i alla hans arbeten, är att det finns en grund-

läggande skillnad mellan att förhålla sig till ett *det* och till ett *du*. Man betraktar ett *det*, medan man talar med ett *du*. Men det är inte enbart ting som kan betraktas som ett *det*. Även personer kan ses på detta sätt. Man har då vad Buber kallar en "jag-det" relation. *Jaget* är ensamt och den (eller det) andra ses som en del av den yttre världen, något som förstås i ett kausalt sammanhang. Helt annorlunda förhåller det sig med "jag-du" relationen. *Duet* är då inte längre ett ting bland andra ting i världen. I "jag-du" relationen finns inget inslag av åskådare, *jaget* är fullt och helt deltagande i relationen.

Men för Buber är det inte bara fråga om två olika relationer, utan också om två olika "jag" som ingår i dessa relationer. Om relationer uppfattas som mer grundläggande än relationsleden, konstitueras *leden* av relationen, och inte tvärt om. Ordet "jag" (i den betydelsen det har i "jag-du" relationen) betecknar, enligt Buber, ett sådant led. Det tycks helt enkelt sakna referens när "jag-du" relationen inte föreligger. Men "jaget" i "jag-det" relationen "står alena". Det betraktar omgivningen som därigenom blir objekt.

Bubers tankegång är inte helt enkel, men inte så svårbegriplig som den kan förefalla vid första påseende. Han har enligt min mening fått ett något oberättigat rykte av obegriplighet. (Jag bortser då från den religiösa tillämpningen.) Möjligen underlättas förståelsen av hans idéer om man ser dem som ett försök att kombinera idéer från individualismen och holismen. Enligt individualismen är individen den grundläggande ontologiska (verklighets) kategorin. Grupper och kollektiv är endast aggregat eller konfigurationer av individer, samt deras attityder och handlingar. Allt som meningsfullt kan sägas om helheten kan enligt detta synsätt reduceras till påståenden om individerna och deras relationer. Enligt holismen, däremot, ses helheten (grupper och kollektiv) som den grundläggande kategorin. Endast helheten är fullt ut "verklig",

medan individerna ses som en sorts abstraktioner. Bubers idéer om "jag-det" relationen är – om jag förstått honom rätt – mera besläktade med individualismen, medan "jag-du" relationen är en form för holism.

Detta och mycket annat (fast ibland långt mer tillkrånglat) står att läsa i Joachim Israels bok om Martin Buber. Förutom en del biografiska data och en beskrivning av Bubers sionism, innehåller boken en fyllig redogörelse för och kritisk granskning av "jag-du" filosofin – eller "dialogfilosofin", som den ibland kallas. Boken innehåller också en intressant jämförelse mellan Buber och den amerikanske filosofen George Herbert Mead (1863–1931).

Jag föreställer mig att inte bara jag, utan också andra som läser Buber, i första hand tagit intryck av de etiska implikationerna av distinktion mellan "jag-det" och "jag-du". Det är Bubers människosyn (och hans analys av gemenskapen) som fångar intresset. Men för Israel, åtminstone i denna bok, är det de teoretiska och metodologiska implikationerna av dialogfilosofin som står i centrum. Speciellt intressant i detta sammanhang är Israels reflexioner kring Bubers syn på relationernas innebörd i det sociala livet.

En fråga som Israel inte tar upp är att "jag-du" relationen mycket väl kan tolkas som en existentiell kategori. Med "existentiell kategori" avser jag en kategori som inte är tillgänglig med vetenskapliga metoder. Om detta är korrekt, blir alla forskningsbara mänskliga relationer (med Bubers terminologi) av typen "jag-det". Dessa skulle, utan att komma i konflikt med Bubers idéer, kunna studeras med allt från kvantitativa (nomotetiska och positivistiska) till kvalitativa (idiografiska och hermeneutiska) angreppssätt. Personligen är jag benägen att tolka Bubers "jag-du" filosofi på detta sätt, dvs som en livsåskådning. Till skillnad från Israel kan jag därför inte se några klara implikationer för samhällsvetenskapernas teori och metod.

Tore Nilstun

Våra recensenter

Birger Stark är f.d. socialchef i Sundsvall, *Kenneth Nilsson* psykiolog, Institutionen för yrkesmedicin, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *IngaLill Källström Karlsson* högskolelärare, Institutionen för omvårdnad, Vårdhögskolan, Örebro, *Peter Olsson* distriktsläkare i Jokkmokk, *Carina Gustafsson* psykolog, doktorand vid Institutionen för psykiatri, Uppsala universitet, *Tore Nilstun* docent, Enheten för medicinsk etik, Lund.

Böcker till redaktionen

Tove Lindeman

Barn och smärta

Studentlitteratur 1992, 77 sid.

Kirsten Hofgaard Lycke, Gunnar Handel, Per Lauvås

Att handleda läkare – en pedagogisk introduktion

Studentlitteratur 1992, 88 sid.

Inger S Andersson

Världtyngd, vårdkvalitet och vårdorganisation – vårdens villkor vid minskade resurser

Studentlitteratur 1992, (andra upplagan).

Rosmarie Eliasson (red)

Egenheter och allmänheter.

En antologi om omsorg och omsorgens villkor

Arkiv förlag 1992.

Bengt Sjöström

Kliniken tar över dårskapen.

Om den moderna svenska psykiatris framväxt

Daidalos 1992, 288 sid.

Sandra Kahn

Exhustrusyndromet.

Att kapa banden och göra sig fri efter skilsmässan

Natur och Kultur 1992, 274 sid, ca pris 320 kr.